

դուժին. ու կ'իյնան մարդասիրտը դադան-
ները մէկիկ մէկիկ... ձափոնն ալ երբեմն
յաղթական՝ հիմա անուր աւերածի մէջ՝
ծունկի է եկած...:

Ու թէեւ «հիմա զէնքերը վար դրուած
են, բայց հողինները լեցուած են ատերու-
թեամբ, ոխով. հիմա կոխ կայ ու դե-
հեն՝ բոլորիս արեան մէջ»...

Ուր է գերագոյն դարձանք մարդկային
այս տիեզերական ցաւին ու թշուառու-
թեան: Արամայիս ինք իր հարցին կը պա-
տախանէ որպէս հաւատացեալ. «Որո՞ւ
դիմել եմք ոչ Քեղի, Տէր երկնի եւ եր-
կրի» (241):

Կը փակենք դիրքը՝ խնդակից հեղինա-
կին, որ դարուս նիւթապաշտ ու ցնորք-
ներով տարուած հոգեբանութեան մէջ մեր
սերունդներուն կը զգացնէ սէր ճամբարու-
թեան, սէր եւ կարեկցութիւն հանդէպ
մարդուն, անկեղծ եւ խորին պաշտամունք
Հայրենիքին եւ Կրօնքին, ցայտուն օրի-
նակներով շնչառով պատուի եւ պարտա-
կանութեան նուիրականութիւնը:

Հ. Ե. Փ.

ԴՐՕՇԱԿ, Հ. Յ. Դաշնակցութեան օրգան:
Ա. հատոր, 1890-1897: Բ. հատոր 1898
- 1901: Քառածալ, լաթակազմ: Տպ.
«Յուսաբեր», Գահիրէ:

Յեղափոխական հաղուադիւտ պարբե-
րականին այս վերհրատարակութիւնը
անտարակոյս խիստ կարեւոր է մեր 90ա-
կան թուականներու պատմութեան հա-
մար: Գործը կարեւոր է նաեւ Հ. Յ. Դաշ-
նակցութեան պատմութեան գոնէ ոչ
զաղտնի մասին համար:

Այս հրատարակութեան մէջ բաւական
խոշոր նիւթ կայ թրքահայ կեդրոններու
մասին: Սրտաճմրիկ նկարագրութիւններ
ջարդերու, աւաղակութեանց, հայոց վը-
րայ եղած յարձակումներու, եւն. եւն...:

Գնահատելի է որ Հ. Յ. Դաշնակցու-
թիւնը այսպէս հայ պրպտողներուն տրա-
մադրութեան տակ կը դնէ 60-70 տարի
ատաշտան անմատչելի տեղեկութիւններ,
եւ կը հեշտացնէ կազմութիւնը այդ շրջա-
նի թրքահայ եւ Ռուսահայ ազգային կեան-
քի դանազան մարդերուն:

Յ. ՔԻՐՈՏԵԱՆ

ԱԶԳԱՅԻՆ ԱՐՁԱԳԱՆԳ

ՕՐ. ՍԵՂԱ. ԲԱՆԴԱՆԻ

ԵՐԳԱՆԳԻՍԸ

Հոկտ. 25ին, անակնկալ հաճոյքն ունե-
ցանք վաշէլու հայադարձ նոր երգչուհի
մը զայլալը, Մուրատ - Ռաֆայէլեան
վարժարանի Թիւրքիոյէն դահլիճին մէջ:
Ներկայ էին Միւրթ. Ուխտին Ընդհ. Ար-
բահայրը, Վ.Վ. Հայրէր, աղագիւններ,
խտալացի երաժշտասէրներ եւ վարժարա-
նին աշակերտները:

Ընկերակցութեամբ Floriano Enzo Ba-
lestra դաշնակահարին, Օր. Սեղա ներ-
կայացուց ընտիր ու կոկիկ յայտագիր մը:
Կոմիտաս (Չինար եւ), Մ. Մազմանեան
(Աղջկայ երգ), Դ. Ղազարեան (Ուտին),
Հ. Պէրպէրեան (Չմրուխտ սարից), Ար-
մէն Տիգրանեան (Սեւ աչեր), Արտ. Սա-
լատրեան (Մեր նուէրը) կազմեցին յայ-
տադրին առաջին մասը. ապա Գ. Ալէմ-
շահ (Նաղեր), Բ. Կանաչեան (Արլարդին
երազը, Պճինկոյ), Թուրքիանեան (Երե-
ւանի դիւերները), Մերանդիւրեան (Բրի-
դադիր աղջիկ), Այվազեան (Հայաստան):
Բաւական կատարեալ յայտագիր, ուր կը
կարծենք թէ իբր մուտքի արդ. Կոմիտա-
սեան աւելի քնքուշ եւ յատկանշական կը-
տորներ կարելի էր դասել: Յաջողութեամբ
երգեց նաեւ Cilea-էն եւ Verdi-էն զրաւիչ
կտորներ:

Բուռն ծափեր եւ անկեղծ շնորհաւորա-
կաններ եկան վարժատրեւ առաջին քայ-
լերը Օր. Սեղայի, որ նման երգահանդէս-
ներ պիտի տայ իտալական դանազան քա-
ղաքներու բեմերէն:

Պէյրութէն անցեալ տարի Միւրթ եկած,
այժմ փոխադրուած է Վենետիկի երաժշ-
տանոցը. այս տարի առիթը պիտի ունե-
նայ երգելու նաեւ քաղաքիս Fenice թա-
տրոնի բեմէն, իր դաշնակցի (mezzo so-
prano) ձայնով:

Կը մաղթենք ի սրտէ ամէն յաջողու-
թիւն: Այն վատահոգութիւնն ունինք թէ իս-
կապէս փայլուն ասպարէզի մը կրողուած
է Օր. Սեղա, ուսումի եւ հրահանգումի
տարիներէն վերջ:

Մեր իղձն է որ ան դառնայ հայ բեմի
արժէքաւոր ու փնտռուած երգչուհի:

ԽՄԲ.

16

ԱՌԸՆՁՈՒԹԻՒՆ

Այս բառը շատեր կը գրեն առանց Բ-ի,
այսպէս, առնչութիւն, որ անշուշտ կրնայ
կարգացուիլ առնչութիւն: Կը նշանակէ
յարաբերութիւն, վերաբերութիւն, կապ,
աղերս:

Այս բառին գրութեան ուղիղ ձեւն է
առնչութիւն, Բ-ով. ահա՛ պատճառները:

Ի տառով սկսող միավանկ բառերը,
բարդութեան պարագային, կամ ի գիրը
կը պահեն, կամ ալ Բ-ի կը փոխեն. տանք
օրինակներ.

Իղձ - Բղձալի - անբղձալի

Ինչ - անինչ - անընչութիւն

Այս ձեւով, Հայկազեան եւ Մալխասեան
բառարանները կու տան, նախնայ օրով
գործածուած բառերու շարք մը, բոլորն
ալ Բ-ով գրուած.

անընչասէր, անընչասիրաբար, անըն-
չութիւն, անընչեղութիւն, անընչասիրու-
թիւն, անընչասիրաբար եւն...:

Այս յառաջարկէն կրնանք եղրակացը-
նել թէ ինչպէս պէտք ենք վարուիլ առնչ-
ութիւն բառին հետ: Աս ալ բարդ բառ
մըն է, առ եւ ինչ բառերէն ձեւացած. ա-
ւելի ճիշտ՝ առ ամանցէն եւ ինչ գոյակա-
նէն կազմուած՝ ամանցեալ բառ մըն է:
Կը նշանակէ դէպի բան մը, առ+ինչ առինչ
(յունարէն՝ προς τι): Արիստոտէլն է որ
առաջին անգամ այսպէս կը բացատրէ
յարաբերութեան զաղափարը. իսկ մեր
մէջ, Զ. Գարէն ասղին, յունարան զպրոցի
շրջանին է որ մուտք կը գործէ այս բառը,
որ ըստ ամանցման կամ բարդութեան
օրէնքին, (Ի - Բ) պէտք է գրուի առնչու-
թիւն:

Հայկազեանը (Մալխասեանն ալ նոյնին
կը հետեւի) կու տայ նաեւ ի անփոփոխ

պահուած օրինակներ. առինչ - առինչու-
նակ, առինչունակաբար, առինչունակու-
թիւն (relation, relative, relativement).
բառեր զորս գործածած են Դաւիթ Ան-
յաղթ, Մազիսարոս, Երզնկացի եւ ա-
նոնցմէ առաջ՝ Արիստոտէլի եւ Փիլոնի
գործերուն, ինչպէս նաեւ Դիոնիսիոս
Թրակացիի Քերականութեան թարգմա-
նիչները: Սակայն Հայկազեանը, օրի-
նակներու եւ բացատրութեանց ընթացքին,
քանի մը անգամ կը գրէ առնչութիւն,
առնչունակ, առանց Բ-ի:

Ինչպէս ինչ բառին սկիզբի ի տառը կը
մնայ բարդութեան ընթացքին (անինչ,
առնչունակ), կը համարինք որ նոյն
պատճառով է որ հինգ եւ հիմն բառերուն
ի տառն ալ կը մնայ անփոփոխ (որոնց
մասին խօսեցանք անցեալ անգամ), նը-
կատելով որ Ի տառը տկար բաղաձայն
մըն է:

Մալխասեան բառարանը կը գրէ պաշ-
տոնապէս առանց Բ-ի. առնչութիւն,
առնչաբար, առնչակից, առնչական: Թէ-
պէտ կու տայ նաեւ առնչուի ձեւը, Բ-ով
(հաւանօրէն սխալ գրուած է այս բառը.
պէտք է ըլլայ առնչունի):

Ձախջախեան բառարանը կը գրէ միշտ
առանց Բ-ի. առնչակից (correlativo):

Առձեռն բառարանը նախընտրութիւն
կու տայ առանց Բ-ի կազմութեան. թէ-
պէտ կ'ընդունի նաեւ առնչունի ձեւ մը,
Բ-ով. (այս բառն է որ Մալխասեան ա-
ռնչուի կարգացեւ է):

Նորայրի եւ Լուսինեանի բառարանները
կը գրեն միշտ Բ-ով:

Եւ որպէսզի Պր. Կարալ տեսնէ որ իս-
կապէս անկողմնակալ ենք, կրնանք յաւե-
լուլ թէ Հ. Եփրեմ Տէր Ղազարեան եւս կը
գրէ առանց Բ-ի: Միտք Մեծարեանց ու
Երուանդ Օտեան ալ առանց Բ-ի կը գրէին:

Հայկազեանն անգամ վարանոտ կ'երեւի
Բ-ի գործածութեան մէջ. այսպէս, կը գրէ
յարնչիւմ, առանց Բ-ի, եւ յետոյ օրինակ-
ներուն մէջ կը թուէ Ոսկերեւանէն նախա-
դատութիւն մը, ուր սակայն գրուած է
յարնչի, Բ-ով:

Այս յարմարությունն առաջ ալ, իր բոլոր ընտանիքով առանց ընդհատման կը զբոսնէր Մալիսիանի քով: Մինչ Նորայր կը գրէ ըսով:

Ձեռագիրներուն ձեռք երթանք, կարծեմ հոն ալ պիտի չկարենանք լուծում գտնել. մեր օրինակողները յաճախ ը տառը կը զեղչեն նաեւ առանց պատճառի. այսպէս ստեղծ կը կարգանք գրծալի, գնկեր, գնտանի, փոխանակ գրծալի, գրնկեր, գրնտանի ձեւերուն:

Այս պարագան անշուշտ չ'արդարացներ ընդ զեղչումը. որով կը մնայ մեզի դատնալ առաջին պատճառաբանութեան.

ինչպէս ինչ - անինչ - անընդունի
այսպէս ինչ - առինչ - առընդունի

Ուստի, մի՛ գրէք առընդունի
այլ գրեցէք առընդունի, ըսով:

Ա Ն Յ Ը Ն Ե Լ

Քանի որ ընդ միայն է խօսքը, ահա ուրիշ բառ մըն ալ, զոր շատեր կը գրեն առանց ընդ: Անշուշտ կը կարծեն գտնել նրմանութիւն մը միւս ցնել վերջացող բառերուն հետ, եւ պատճառ չեն տեսներ ըսով գրելու:

Ճիշտ է որ ուրիշ ցնել վերջացող բառեր առանց ընդ կը գրենք, ինչպէս հարցնել, մեղցնել, բուսցնել, բազմացնել, ու նաեւ դարձնել....

Սակայն նկատելու ենք որ անցնիլ - անցընել շատ մօտիկ ըլլալով իրարու, լըծորդութեան ընթացքին իրարու հետ կը չփոխուին. այսպէս անկատարներուն եւ գերբայներուն մէջ.

Կ'անցնելի - կ'անցընելի
պիտի անցնելի - պիտի անցընելի
եթէ անցնելի - եթէ անցընելի
անցնելու - անցընելու

Ձեզոր ու ներդրածական (անցողական) ձեւերը իրարմէ կը դանդաղանուին միայն այդ ընդ յաւելեալ հնչումով:

Մինչ վերեւ յիշուած օրինակները (մեղցնել, բուսցնել, բազմացնել, դարձնել) իրենց առանձին ու դատարար ձեւերն ունին

չէզորի եւ անցողական-ներդրածականի համար

մեղցնիլ - մեղցնել
բուսնիլ - բուսցնել
դարձնալ - դարձնել
բազմանալ - բազմացնել
..... - հարցնել

Կ'եղրակացնենք թէ անցընել պէտք է գրել միշտ ըսով, քանի որ արդէն այդ ըտառը գնել ստիպուած ենք կարգ մը տեղեր:

Օրինակներ. երբ կամուրջէն կ'անցնելի (ես). երբ կամուրջէն կ'անցընելի (գիմքը). այսպէս գետէն անցընել, սուրէ անցընել, մաղէ անցընել պէտք է գրել ըսով, մանաւանդ երբ սեռականի վերածելով ըսենք. գետէն անցնելու ատեն, որմէ բոլորովին տարբեր է գետէն անցընելու ատեն բացատրութիւնը:

Ուստի, մի՛ գրէք անցնել
այլ գրեցէք անցընել:

Պ Տ Ը Տ Ի Լ

«Երկու չկայ, առանց երեք»ի կ'ըսէ իտալական առածը: Այս բառն ալ թող ըլլայ մեր Լեւոնը երբորդ բառը. պտըտիլ: Շատեր կը գրեն պտտիլ, առանց ընդ, որ անշուշտ կրնայ կարգացուիլ պ(ը)տտիլ:

Արմատական բառն է պտոյտ, որմէ (ոյ փոխուելով ու-ի) պտուտակ, պտուտկիլ. ապահովաբար իր նախնական ձեւին մէջ՝ պտուտիլ. եւ անկէ ալ պտ(ը)տիլ:

Մալիսիան բառարանը այս կէտին մէջ ալ ճշգրիտ ու միակերպ չէ. ունի պտըտել - պտտել - պտտվել:

Ոյ փոխուած է ու-ի. այս ու-ն այլեւս կորսուելու իրաւունք չունի. հետեւաբար, լատգոյն է ը տառը գրել այս բառին մէջ, եւ առիթ չտալ պտտիլ (պ[ը]տտիլ) սխալ ընթերցումին:

Ուստի, մի՛ գրէք պտտիլ
այլ գրեցէք պտըտիլ:

Հ. ՆԵՐՍԵՍ ՏԵՐ ՆԵՐՍԵՍԵԱՆ

ՏԱՐԵԿԱՆ ԸՆԴՀԱՆՈՒՐ ՑԱՆԿ

“ Բ Ա Ջ Մ Ա Վ Է Պ ”

1959

ԽՄԲԱԳՐԱԿԱՆ

ՏԵՐ ՆԵՐՍԵՍԵԱՆ Հ. ՆԵՐՍԵՍ	Ն. Ս. Յովհաննէս ԻԳ. Պապը եւ Հայերը . . .	1
	Այբուբենը՝ այժմէական հարց . . .	177

ՊԱՏՄԱԿԱՆ

ԱՆԱՆԵԱՆ Հ. ՊՕՂՈՍ . . .	Ս. Գրիգոր Լուսաւորչի ձեռագրութեան թրւականը եւ պարագաները . . .	9, 129, 225
ՇԻԼԹՊԵՐԿԵՐ ՅՈՎՀԱՆՆԵՍ . . .	Հայկական նշխարներ օտարներու քով — Ուղեւորութիւն ի Հայաստան (Թրգմ. Հ. Անդրէաս Յովնիկեան) . . .	239
ՔԻԻՐՏԵԱՆ Յ.	Քանի մը փոքր յաւելումներ «Բաբակ եւ Սաիլ Իպի Սնքատ» մենագրութեանս . . .	33
ՔՈՐՊՈՒԼԻ ԴՈՄԻՆԻԿՈՍ . . .	Փերեզենցի Լատիսլաւ Նատիի գնահատանքը Հունգարահայերու մասին (Թրգմ. Հ. Անդրէաս Յովնիկեան) . . .	24

ՀՆԱԽՕՍԱԿԱՆ

ՅՈՎՀԱՆՆԵՍԵԱՆ Հ. ՄԻՔԱՅԷԼ . . .	Հայաստանի բերդերը . . .	29
-------------------------------	-------------------------	----

ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ

ՔԻԻՐՏԵԱՆ Յ.	«Քիւրտեան Հաւաքածոյ»ի թիւ 11 Ոսկեփորիկը (Ժէ. դարէն) . . .	92
— — —	Եւլիլիքսի «Տարերք Չափաբերութեան» գրքին հայերէն նորագիտ մէկ ձեռագիրը . . .	143
— — —	Երկու ձեռագիրներ Լոնտոնի Victoria and Albert թանգարանին մէջ . . .	247